

Het juk van de vrijheid

(1) Voor de advocaat is vrijheid: “In een vliegtuig stappen naar een verre bestemming als ik dat wil.” Voor het jongetje is vrijheid dat je zomaar in bomen mag klimmen. De postbode associeert vrijheid met de postduif: “Dat ik overal mag vliegen.” Als je mensen vraagt wat vrijheid voor hen betekent, krijg je heel verschillende antwoorden. Maar in die antwoorden zit wel een patroon. Vrijheid is bevrijd zijn van regels en bemoeizucht van anderen. Deze visie op vrijheid is niet onschuldig en heeft grote maatschappelijke gevolgen. Het is een individualistische opvatting van vrijheid, waarin andere mensen al snel gezien worden als een bedreiging van de eigen vrijheid. In zo’n individualistische opvatting van vrijheid zijn we volledig verantwoordelijk voor ons eigen bestaan en daarmee voor de keuzes die we maken. Maximale vrijheid levert zo ook stress en faalangst op.

(2) Een prachtige illustratie van deze paradox van de vrijheid is de aanschaf van een nieuwe spijkerbroek. De keuze is duizelingwekkend. Je kan kiezen uit talloos veel modellen (rits of knopen, *raw denim* of *stone washed*, *slim fit*, *regular fit* en ga zo maar door). Uiteindelijk koop je een broek die beter zit dan ooit tevoren. Toch ben je niet gelukkig. Omdat je zo veel keuze had, ben je bang dat je de perfecte broek hebt gemist. Wat overheerst, is niet de winst ten opzichte van wat je had, maar het verlies ten opzichte van wat je had kunnen krijgen. We zijn van onze toegenomen vrijheid niet gelukkiger

geworden. Ze verlamt mensen.

(3) De angst om verkeerde keuzes te maken speelt niet alleen bij triviale zaken als de aanschaf van een spijkerbroek. Die angst steekt ook de kop op bij het kiezen van een studie, het kiezen van een partner, het krijgen van kinderen. Dit leidt tot uitstelgedrag. We willen alle opties openhouden. Vrijheid is dan niet doen wat je wilt, maar de mogelijkheid openhouden om later te doen wat je wilt. Maar dat later wordt steeds later. Wat zich hier wrekt, is dat iets te kiezen hebben, wordt gezien als vrijheid, maar gekozen hebben, voelt als een verplichting. Dan zit je vast aan de gevolgen van je keuzes. Dan heb je een studie gekozen. Dan heb je een baan. Dan ben je getrouwd. Dan heb je kinderen. De vrijheid van vandaag is de verplichting van morgen. Op deze manier is het begrip vrijheid gedefinieerd.

(4) Om te begrijpen hoe het kan dat vrijheid ook een last geworden is, duiken we de geschiedenis in. Bij vrijheid moeten veel mensen altijd denken aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Maar na de bevrijding van de Duitsers volgen nog vele bevrijdingen waarbij de persoonlijke vrijheid steeds meer centraal staat. In de jaren zestig en zeventig komen jongeren in opstand tegen de betutteling door ouders. Ze willen zich bevrijden van knellende tradities en een bekrompen moraal. Ze willen laten zien wie ze zijn en zich bevrijden van de bedilzucht van de gevestigde orde. Ze willen zich bevrijden, zelfs

85 van het arbeidsethos en van de
commercie. Elke bemoeienis van
buiten geldt als een inbreuk op de
individuele vrijheid.

90 **(5)** Dit radicale vrijheidsbegrip werd
geïnspireerd door denkers zoals
Jean-Paul Sartre. Hij stelt dat als
God niet bestaat de mens vrij is in de
keuzes die hij maakt. Maar dat be-
tekent ook dat de mens volledig
95 verantwoordelijk is voor de gevolgen
van die keuzes, zowel voor zichzelf
als voor de mensheid als geheel. Hij
moet daarom zijn vrijheid vertalen in
actie voor de mensheid. Sartre wordt
100 daarmee niet alleen een profeet van
de revolutie, maar hij zadelt mensen
ook op met een loodzwaar vrijheids-
begrip. Als het misgaat, kunnen we
de verantwoordelijkheid op niemand

105 anders afschuiven en zijn we zelf
to blame. De groei van het aantal
mensen met depressieve klachten
heeft te maken met de opkomst van
dit loodzware vrijheidsbegrip.

110 Mensen dreigen aan hun eigen hoge
verwachtingen ten onder te gaan.
(6) Het vrijheidsbegrip waarin de
mens zich loszingt van zijn omgeving
past ook wonderwel bij het idee van
115 de *homo economicus* die alleen zijn
eigen belang nastreeft. In de ideolo-
gie van de vrije markt bakt de bakker
geen brood uit caritas, maar om daar
zelf aan te verdienen. De onzichtbare
120 hand van de vrije markt zorgt ervoor
dat de mens in zijn streven om zijn
eigen belang te dienen ook het alge-
mene belang dient. Maar deze inter-
pretatie van het vrijemarktdenken
125 heeft ook een keerzijde. De vrije
markt leidt namelijk gemakkelijk tot
weinig winnaars en veel verliezers.
Zo wordt vrijheid de vrijheid van de
sterksten.

130 **(7)** Om weerwerk te bieden aan de
schaduwkanten van onze vrijheids-

liefde, zoals de stress en de faal-
angst, moeten we op zoek naar een
andere vrijheidsopvatting, namelijk
135 de opvatting die vrijheid aan identiteit
koppelt. Vrijheid is de mogelijkheid
om je identiteit tot uitdrukking te
brengen. Wie vrijheid koppelt aan
identiteit neemt afstand van de
140 individualistische opvatting van vrij-
heid. Mensen drukken hun identiteit
immers uit door hun verbindingen
met anderen. Ik ben vader. Ik ben lid
van de vakbond. Ik ben vrijwilliger.

145 **(8)** Deze verbondenheid zien we
terug in twee idealen van de leuze
van de Franse revolutie: gelijkheid en
broederschap. Gelijkheid is een voor-
waarde voor vrijheid voor iedereen.

150 Aanhangers van de vrije markt
wimpelen dat weg met het argument
dat ongelijkheid goed is voor de
economie en dat daar uiteindelijk ook
de mensen aan de onderkant van de
155 samenleving van profiteren: wordt er
niets verdiend, dan valt er ook niets
te verdelen. Internationaal vergelij-
kend onderzoek laat echter zien dat
er geen verband is tussen de mate
160 van inkomensongelijkheid en econo-
mische groei. Wel is het zo dat een
economie met volledige gelijkheid
slecht is voor de motivatie van de
burgers om te ondernemen. Het is
165 echter een denkfout om daaruit te
concluderen dat meer ongelijkheid
leidt tot meer economische groei. De
economische voordelen van ongelijk-
heid zijn dus een mythe, de sociale
170 nadelen zijn daarentegen reëel.

Wereldwijd zijn er cijfers verzameld
over tienerzwangerschap, levens-
verwachting, moorden, obesitas en
onderwijsprestaties in verschillende
175 landen. Het blijkt dat de mate van
inkomensgelijkheid doorslaggevend
is voor succes of geen succes.

(9) We kunnen alleen kiezen voor meer gelijkheid als we ons met elkaar verbonden voelen. En zoals we hebben gezien is dat met onze keuze voor een heel individualistische opvatting van vrijheid lastig. Waarom zouden we ons om elkaar bekommeren? Veel mensen denken dat geloven in broederschap naïef is. Mensen zijn toch egoïstische wezens die alleen hun eigen belang nastreven? Nieuwe wetenschappelijke inzichten leren ons dat dit beeld niet klopt. Mensen zijn juist groepsdieren. Hersenonderzoek laat zien dat mensen pijn ervaren als ze worden buitengesloten. Het onderzoek laat ook zien dat sociaal gedrag besmettelijk is. Als anderen aardig zijn, zijn wij dat ook.

(10) Dit betekent niet dat broederschap vanzelf ontstaat. De meeste mensen stellen zich sociaal op, maar niet alleen goed gedrag blijkt besmettelijk te zijn, slecht gedrag ook. Zodra mensen vermoeden dat anderen de boel flessen, zijn ze niet meer bereid om zichzelf sociaal op te stellen. Deze uitkomst is van groot belang voor de inrichting van de samenleving. In een grootschalige, bureaucratische organisatie als onze samenleving overheerst eerder het wantrouwen dan het vertrouwen: mensen hebben het idee dat de onpersoonlijke instituties geen recht doen aan hun omstandigheden en vrezen bovendien dat anderen erin slagen misbruik te maken van de voorzieningen. Het is daarom noodzakelijk om het potentieel voor broederschap op een andere manier te mobiliseren. Het is moeilijker om vertrouwen te hebben in vreemden dan in mensen die je kent. Een beroep op broederschap werkt daarom niet in grootschalige verbanden. De bereid-

heid om iets voor elkaar te doen, neemt juist toe in kleinschalige verbanden.

(11) Net als vrijheid en gelijkheid heeft ook broederschap een schaduwkant. Broederschap kan leiden tot dwingend conformisme waardoor op den duur andersdenkenden kunnen worden uitgesloten. De neiging om vooral iets over te hebben voor mensen die je kunt vertrouwen en die op je lijken, kan ontaarden in groepsvorming. Broederschap wordt dan gevoed met vijandigheid tegen buitenstaanders. Het is de harde achterkant van de onderlinge saamhorigheid. Het is daarom van belang om geen van de idealen te verabsoluteren. Opgelegd conformisme tast de vrijheid aan. Vijanddenken tast de gelijkheid aan.

(12) In de Franse revolutie was 'Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap' niet voor niets één leuze. Het ene ideaal kon niet zonder het andere. Het gaat altijd om het streven naar een balans tussen de drie idealen. Maar vandaag de dag is een individualistische opvatting van vrijheid dominant. Dat is ten koste gegaan van gelijkheid en broederschap. Zo hebben we een samenleving gecreëerd waarin vrijheid leidt tot stress, faalangst en wantrouwen. Waarin vrijheid vooral de vrijheid van de sterksten is. Waarin gelijkheid wordt gezien als een overbodige luxe en waar broederschap iets is voor naïeve sukkels. Het is ook een samenleving die op gespannen voet staat met de menselijke aard, want mensen zijn groepsdieren. Wat we met onze individualistische vrijheidsopvatting ook opgeven, is het idee van een collectieve lotsbestemming. We zien onszelf als meester over ons eigen bestaan, maar beschouwen de

wereld als een onveranderlijk ge-
geven. Dat is een enorme vrijwillige
beperking van onze vrijheid. Het
275 moet daarom mogelijk zijn om een
samenleving te creëren met meer

vrijheid, gelijkheid en broederschap.
Een samenleving waarin mensen
beseffen dat ze anderen nodig heb-
280 ben om te worden wie ze willen zijn.

naar: Pieter Hilhorst

uit: De Groene Amsterdammer, 18 april 2012

Tekst 1 Het juk van de vrijheid

De tekst 'Het juk van de vrijheid' kan door middel van onderstaande kopjes in achtereenvolgens vijf delen worden onderverdeeld:

deel 1: Wat is vrijheid?

deel 2: Vrijheid en individueel belang

deel 3: Vrijheid en verbondenheid

deel 4: Vrijheid en vertrouwen

deel 5: Slot

- 1p 1 Bij welke alinea begint deel 2, 'Vrijheid en individueel belang'?
- 1p 2 Bij welke alinea begint deel 4, 'Vrijheid en vertrouwen'?

In plaats van het weinigzeggende 'deel 5: Slot' kan er een inhoudelijk kopje boven alinea 12 worden gezet.

- 1p 3 Welk kopje kan het beste worden geplaatst boven alinea 12?
- A Hoop op gedeelde vrijheid
  - B Individueel tegenover collectief belang
  - C Nadelen van vrijheid
  - D Vertrouwen in elkaar

Alinea 1 bestaat voor een deel uit voorbeelden.

- 1p 4 Waaruit bestaat alinea 1 nog meer?
- uit
- A aanleiding en standpunt
  - B conclusie en verklaring
  - C karakterisering en conclusie
  - D verklaring en standpunt

- 1p 5 Welke functie heeft alinea 3 ten opzichte van alinea 2?
- Alinea 3
- A beschrijft de gevolgen van uitstelgedrag.
  - B generaliseert de paradox van de vrijheid.
  - C illustreert hoe steeds meer vrijheid wordt nagestreefd.
  - D ontkent het menselijk streven naar vrijheid.

Alinea 12 bevat een samenvatting.

- 1p 6 Wat bevat alinea 12 daarnaast?
- A een aanbeveling en een conclusie
  - B een beoordeling en een conclusie
  - C een oproep en een verklaring
  - D een oproep en een waarschuwing

Alinea 8 bevat een op zichzelf staande redenering. Van verschillende zinnen uit deze alinea kun je de functie binnen deze redenering aangeven.

- 3p 7 Neem de nummers uit onderstaand schema over op je antwoordblad en noteer daar de juiste termen bij. Van één zin is de functie al gegeven in het schema.

Je mag voor je antwoord kiezen uit:

conclusie, constatering, definitie, doelstelling, nuancering, oorzaak, oplossing, stelling, tegenwerping, uitbreiding, voorwaarde en weerlegging.

Gelijkheid is ... voor iedereen. (regels 148-149)	1
Aanhangers van ... te verdelen. (regels 150-157)	2
Internationaal vergelijkend ... economische groei. (regels 157-161)	3
Wel is ... te ondernemen. (regels 161-164)	4
Het is ... economische groei. (regels 164-167)	5 tegenwerping
De economische ... daarentegen reëel. (regels 167-170)	6

“De economische voordelen van ongelijkheid zijn dus een mythe, de sociale nadelen zijn daarentegen reëel.” (regels 167-170)

- 1p 8 Met wat voor soort argumentatie wordt deze bewering in de tekst ondersteund?

met argumentatie op basis van

- A feiten
- B oorzaak en gevolg
- C voorbeelden
- D voor- en nadelen

In alinea 10 wordt gesteld: “Dit betekent niet dat broederschap vanzelf ontstaat.” (regels 198-199)

- 1p 9 Wanneer ontstaat broederschap volgens de tekst?

Broederschap ontstaat wanneer

- A iedereen aardig doet en er geen redenen zijn om elkaar te bedriegen.
- B instituties recht doen aan onze persoonlijke omstandigheden.
- C we in een sfeer van vertrouwen bereid zijn iets voor de ander te doen.
- D we ons solidair opstellen tegenover mensen die op ons lijken.

In alinea 11 wordt gesteld: “Net als vrijheid en gelijkheid heeft ook broederschap een schaduwkant.” (regels 228-230)

4p 10 Vat voor de twee begrippen vrijheid en broederschap afzonderlijk en in eigen woorden samen

- wat de schaduwkanten zijn en
- waartoe deze schaduwkanten leiden.

Gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden. Bij overschrijding van het maximum aantal woorden vindt puntenaftrek plaats.

1p 11 Welke van onderstaande formuleringen geeft het beste de hoofdgedachte van de tekst ‘Het juk van de vrijheid’ weer?

Er zal meer vrijheid ontstaan als we

- A afstappen van de individualistische opvatting van vrijheid en ons meer richten op de positieve kanten van het vrijemarktdenken.
- B het vrijheidsbegrip verbinden aan anderen en niet alleen aan onze eigen keuzen.
- C ons socialer opstellen naar anderen, want mensen zijn groepsdieren, zoals uit onderzoek blijkt.
- D tot meer inkomensnivellering komen en tegelijkertijd het vrijemarktdenken wordt beteugeld.

1p 12 Welke uitspraak over de tekst ‘Het juk van de vrijheid’ is juist?

- A De tekst illustreert de verschillende relaties tussen de begrippen vrijheid, gelijkheid en broederschap, dus is de tekst beschouwend van aard.
- B De tekst bevat een krachtige oproep om meer vertrouwen te hebben in onbekenden, dus is de tekst activerend van aard.
- C In de tekst wordt beargumenteerd waarom we vrijheid beter op een andere manier kunnen beleven, dus is de tekst betogend van aard.
- D In de tekst worden moderne opvattingen over vrijheid besproken en toegelicht, dus is de tekst uiteenzettend van aard.

3p 13 De tekst heeft als titel ‘Het juk van de vrijheid’.
Leg deze titel uit.

De tekst lijkt te beschrijven hoe een ideale maatschappij kan worden bereikt.

1p 14 Welke van onderstaande factoren komt in de tekst **niet** aan de orde?

- A aangeboren individuele talenten en bekwaamheden
- B de neiging om de eigen individualiteit te laten zien
- C protesten tegen traditionele normen en waarden
- D sociale factoren zoals volksgezondheid en criminaliteit

tekstfragment 1

De term gelijkheid blijkt een valkuil. Die suggereert namelijk dat iedereen gelijk moet zijn, maar het gaat in feite over de gelijkheid in verschillen. We komen tot de slotsom dat het nastreven van juridische, sociale en economische gelijkheid, kortom maatschappelijke gelijkheid inderdaad waardevol is, maar dat het nastreven van gelijkheid op het niveau van het individu al snel uitkomt bij extreme ideologieën die streven naar een volk waarin iedereen 'gelijk' is, er hetzelfde uitziet – zoals Hitler met zijn Arische ras beoogde. “We zijn nog steeds ongelijk en dat is maar goed ook!” wordt dus de leus. Mits die ongelijkheid gewaarborgd wordt door de juridische en sociale gelijkheid.

naar: www.geloofongeloof.nl

- 2p **15** Leg uit hoe volgens tekstfragment 1 maatschappelijke gelijkheid en individuele ongelijkheid zich tot elkaar verhouden. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

In tekstfragment 1 wordt ingegaan op de relatie tussen maatschappelijke en individuele gelijkheid.

- 1p **16** Hoe wordt deze relatie in de hoofdtekst aangeduid? Citeer uit het tekstgedeelte van de alinea's 6 tot en met 8 van de hoofdtekst de zin waarin bedoelde relatie kernachtig wordt benoemd.

tekstfragment 2

Met regelmaat wordt door belastingplichtigen getracht met een beroep op het gelijkheidsbeginsel een fiscaal gunstiger behandeling te bereiken dan de wet voorschrijft. Gevallen die rechtens en feitelijk gelijk zijn, dienen gelijk behandeld te worden en wanneer een gelijk geval in afwijking van de wet gunstiger wordt behandeld, moet dat leiden tot eenzelfde gunstige behandeling van het gelijke geval. Een oud spreekwoord luidt echter: als twee hetzelfde doen, is het niet hetzelfde, en dit spreekwoord gaat (ook in het belastingrecht) nog altijd op. Dit is af te leiden uit vier arresten van de Hoge Raad van 26 februari jl. over de vraag of verschillende het algemeen nut beogende instellingen in de jaren 2001, 2002 en 2004 geen recht van schenking verschuldigd zijn over in die jaren ontvangen schenkingen, omdat zij gelijk dienen te worden behandeld als het Prins Bernard Cultuurfonds en het Nederlandse Rode Kruis. Laatstgenoemde twee instellingen genoten vele jaren een doorlopende kwijtschelding van het recht van schenking.

De Hoge Raad gaat in zijn behandeling niet expliciet in op de vraag of de gevallen gelijk zijn. Daaruit kan worden afgeleid dat de Hoge Raad de gevallen gelijk acht, anders zou de Hoge Raad niet aan de (vervolg)vraag, of de ongelijke behandeling wordt veroorzaakt door een oogmerk van begunstiging, zijn toegekomen. Uit de jurisprudentie van de Hoge Raad kan worden geconcludeerd dat voor de beantwoording van de vraag of sprake is van begunstigend beleid, beslissend is het oogmerk van de inspecteur toen hij de aanslagen regelde zoals hij heeft gedaan. Beslissend is dus niet de voorstelling die de belastingplichtige zich heeft gemaakt van het oogmerk van de inspecteur. Zelfs als daadwerkelijk sprake is van ongelijke behandeling, is er niet direct reden voor toetsing van beleid in het kader van een beroep op het gelijkheidsbeginsel. Er zou immers ook sprake kunnen zijn van onbedoelde fouten: in de uitvoeringssfeer gemaakte fouten vormen geen begunstigend, dus van de wet afwijkend, beleid, zodat toetsing aan het gelijkheidsbeginsel daarbij niet aan de orde is.

naar: www.recht.nl

- 1p 17 Waaruit blijkt volgens tekstfragment 2 dat het gelijkheidsbeginsel niet per definitie leidt tot belastingvoordelen op individueel vlak?
Dat blijkt uit
- A de jurisprudentie die erop wijst dat het oogmerk van inspecteurs leidend is.
  - B de weigering van de Hoge Raad om andere instellingen expliciet te vergelijken met organisaties als het Nederlandse Rode Kruis.
  - C het geciteerde spreekwoord “als twee hetzelfde doen, is het niet hetzelfde”.

- 2p **18** Om welke reden wordt er in tekstfragment 2 van uitgegaan dat de gevallen in de besproken arresten gelijk zijn aan het Prins Bernard Cultuurfonds en het Nederlandse Rode Kruis?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.
- 3p **19** In welk opzicht wijkt het gelijkheidsbegrip zoals gehanteerd in tekstfragment 2 wezenlijk af van de manier waarop dat begrip wordt gehanteerd in de hoofdtekst?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.